

istraženih migracijskih skupina na svijetu. Zahvaljujući svojem dvostrukom insajderstvu – do devedesetih godina autorica je živjela u Hrvatskoj, a od tada je i sama postala dijelom stručnjačke imigrantske skupine u Australiji – Val Colic-Peisker korektno i uvjerljivo opisuje i analizira varijetete inkorporacije migranata u prvoj generaciji u dvjema različitim skupinama i njihove odnose prema Hrvatskoj, nudeći teorijski zanimljive i potencijalno polemične teze. Rezultat je izvanredan komparativan materijal, koji će biti koristan ne samo istraživačima hrvatske već i drugih migracijskih skupina.

Jasna ČAPO ŽMEGAČ

Ivana Maček, *Sarajevo Under Siege, Anthropology in Wartime*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2009., 256 str.

Knjiga *Sarajevo Under Siege: Anthropology in Wartime* Ivane Maček zapravo je unekoliko izmijenjeno izdanje autoričine doktorske disertacije *War Within: Everyday Life in Sarajevo under Siege*, objavljene 2000. godine u ediciji Studija iz kulturne antropologije Sveučilišta u Uppsali. Rat na prostorima bivše Jugoslavije zatekao ju je, kako stoji u uvodu, pred televizorom, u njezinu domu u Uppsali. Slike koje je vidjela duboko su je uznemirile: najprije tenkova Jugoslavenske narodne armije koji su gazili ljubljanskim parkovima, a nedugo potom mladića koji se zvao Crnim Markom i, odjeven u crnu i maskirnu odjeću, s crnom trakom oko čela, objašnjavao švedskim televizijskim reporterima da se on i jedinica kojom zapovijeda bore za dugo očekivanu hrvatsku nezavisnost i slobodu od srpske hegemonije (da bi potom pozdravio prelijepu Švedanke). Još ju je i jače uznemirila spoznaja da je jedan od njezinih najboljih prijatelja dobrovoljno pristupio hrvatskoj vojsci: "Taj mladić je bio iskreno pacifističke naravi. U godini u kojoj je služio svoju vojnu obvezu obolio je od čira na želucu, ne samo zbog besmislenosti svojih dužnosti nego i zbog toga što je bio individualist koji nije pristajao uz bilo koji oblik autoritarnosti. Govorio je četiri europska jezika, volio putovati i uživao u planinarenju, speleologiji i skijanju u neobaveznoj odjeći koja bi vijorila na vjetru, dajući mu osjećaj slobode. On me upoznao s radom Boba Dylana i Jimmyja Hendrixa, Friedricha Nietschea i Ericha Fromma. Jednostavno nisam bila u stanju sve to povezati s onim što sam čula. Nisam mogla vjerovati da je on postao Crnim Markom." Potpuno zaokupljena željom da shvati što se događa u zemlji u kojoj je odrasla i školovala se, osmislila je istraživački projekt koji će provesti od 1993. do 1996. godine, ali u Bosni i Hercegovini, a ne u rodnoj Hrvatskoj jer, kako kaže, nije mogla podnijeti pomisao na to da radi u okružju agresivnog hrvatskog nacionalizma ranih 1990-ih.

Teško je zamisliti etnografsko istraživanje koje će izazvati više prijevora i potaknuti burniju stručnu raspravu od istraživanja o i/ili u ratu. O tome u svojoj knjizi *A Different Kind of War Story* (1997.) svjedoči Carolyn Nordstrom, jedna od pionirki etnografije rata: "Otkrila sam da ako u svome radu iz medicinske antropologije opišem tijelo koje je izmučila bolest, to se prihvaća kao etnografska činjenica. Ali kad opišem tijelo koje je podleglo ljudskoj torturi, to postaje predmetom priča kojima se plaše mala djeca: o 'pornografiji nasilja'; o 'reproduciranju

nasilja govorenjem o njemu"; o 'politici politike govorenja" (str.18). Za nju, samo se iz rata može pisati o ratu i to "etnografskom imaginacijom" koja se prije oblikuje "taktikama preživljavanja nego strategijama moći". Samo takva, etnografija rata odgovara kriterijima znanosti i ujedno se uvelike razlikuje od slika sukoba koje outsajderima prenose mediji, usredotočeni na posebno dramatične vinjete, u kojima je ideologija nesumnjiva, protivničke strane jasno odijeljene, a civilno stanovništvo čvrsto opredijeljeno. Stvarnost bojišta, tvrdi Nordstrom, a jednako tako i Ivana Maček, nešto je sasvim drugo (*The Paths to domination, resistance, and terror*, 1992:4).

Ivana Maček je dakle odlučila pisati o Sarajevu pod opsadom iz Sarajeva, izloživši se tako ne samo životnoj opasnosti i "imitaciji života" koju su Sarajlije bili prisiljeni prakticirati nego i kritici prije svega međunarodne znanstvene javnosti, informirane parcijalnim i crno-bijelim medijskim izvještajima. Mogućnosti takve kritike bila je posve svjesna, poučena recepcijom radova svojih prethodnika, pa ako i nije o njoj unaprijed polemizirala, sasvim je jasno odredila vlastitu poziciju outsajdera koji je ujedno insajder, "stranac i prijatelj", pritom antropologa koji je nužno i svjesno otklonjen od zamki "pozitivističkog" pristupa i ujedno spreman ponijeti teret "disciplinirane subjektivnosti" kao "odlučujućeg elementa u stvaranju smislenoga znanja". Njezino je sarajevsko iskustvo snažno nabijeno osjećajima: prijateljstva prema ljudima koji su postali njezinom "ratnom obitelji" i s kojima je svakodnevno komunicirala, krivnje zbog svoje privilegirane istraživačke pozicije koja joj je omogućila slobodu dolazaka u Sarajevo i odlazaka iz njega, ali i suosjećanja i straha, koji su se javljali kao "trnci koji se dižu uz kralježnicu" kadgod bi čula potresnu priču ili svjedočila ratnoj opasnosti ili stradanju.

Etnografski uvid Ivane Maček nedvojbeno je ograničen činiteljima od kojih je samo neke predvidjela, omeđivši svoje istraživanje na "grad slučaj", te uglavnom civilnu perspektivu, i to pretežno obrazovanih sugovornika (onih čije "iskustvo [...] rata nije bilo predstavljeno u medijskim izvještajima niti u analizama eksperata"). I njezino je porijeklo utjecalo na terenski rad, unatoč činjenici što je redovno isticala svoja nenacionalistička uvjerenja koja su, s druge strane, za nju postala presudnim agensom osvješćivanja vlastitih simpatija prema etnonacionalno i etnoreligijski neopredijeljenoj "četvrtoj naciji", Sarajlijama, poglavito njihovoj ustrajnosti u preživljavanju u i unatoč ratu (uvelike uvjetovanoj i podržavanoj njihovom kreativnošću i humorom). Međutim, ta je posvećenost "načinima na koje se ljudi nose s različitim silama koje remete i ruše njihove živote" (uključujući i "kontradikcije koje se javljaju u tim procesima"), pa niti očito svjetonazorsko podudaranje s nominalnim stavom "međunarodne zajednice", nisu spriječili da progovori o strategijama oblikovanja identiteta u ratu u Bosni i Hercegovini ili o utjecaju medija i manipulacija istinom domaćih i inozemnih (bivših jugoslavenskih, ali i euroameričkih) društveno-političkih elita. Također, upravo joj je takva istraživačka odluka "otvorila oči" za gledanje i prepoznavanje mnogih detalja sarajevske ratne svakodnevice koji su izmicali svakom interpretacijskom fiksiranju, samih Sarajlija pa dakako i istraživača.

Knjigom *Sarajevo Under Siege: Anthropology in Wartime* Ivana Maček uvjerljivo demonstrira ne samo univerzalnu vrijednost ograničenih, ali osviještenih, temeljito obaviještenih i poliperspektivnih uvida (i ne jedino u stanje rata), nego i na nov i inspirativan način osvjetljava neke od temeljnih teorijskih i metodoloških kulturnoantropoloških prijedloga: diskreditira ustrajne naloge za "objektivnošću" *vis-a-vis* "militantnošću" u antropologiji (D'Andrade, Roy. 1995. "Moral Models in Anthropology". *Current Anthropology* 36/3:399-408; Naumović, Slobodan. 1999. "Identity Creator in Identity Crisis: Reflections on the Politics of Serbian Ethnology". *Anthropological Journal on European Cultures* 8/2:39-128 itd.) i donosi prijedlog za razrješenje nedoumica o valjanosti insajderskih *vis-a-vis* outsajderskih antropoloških uvida. Doista, čini se da je njezina pozicija outsajdera (privilegiranog gosta), koji je umnogome insajder (koji govori jezikom sugovornika i razumije njegove reference mnogo bolje od "tradicionalnih" antropologa koji "dovoljno dugo i dovoljno kvalitetno borave u

sredini koju istražuju") rezultirala relevantnim uvidom. Otvoreno je pitanje je li to potonje razlikom od ratnih etnografija koje su u Hrvatskoj i o Hrvatskoj pisali hrvatski antropolozi no, svakako je značajna razlika u tome što hrvatske ratne etnografije, iako potaknute istim znanstvenim/ljudskim porivom da razumiju ratnu zbilju "običnog čovjeka" (a poglavito njegov otpor pristajanju na uvjete rata i njegove posljedice), nisu bile osmišljene kao projekt niti su postale projektom. Sličnosti je, međutim, teorijskih i metodoloških mnogo više, pa čudi što Ivana Maček, koja je u svojoj doktorskoj disertaciji čini se svjesno otklonila svaku referencu na ranija i slična istraživanja, nije barem naknadno, u knjizi koju je u podnaslovu nazvala "antropologijom u vrijeme rata", poduzela promišljati svoj rad u "široj perspektivi", primjerice onoj koja joj je mnogočime (teorijsko-metodološki i kontekstualno) bila bliska. Svakako, autorski potencijal Ivane Maček ostavlja prostora nadanju u izglednost takve rasprave.

P.S. Zainteresiranog čitatelja upućujem na prikaz knjige *War Within: Everyday Life in Sarajevo under Siege* Ivane Maček, koji je za *Narodnu umjetnost* 39/2 napisala kolegica Maja Povržanović Frykman.

Reana SENJKOVIĆ

Mojca Ramšak, Družbeno-kulturne podobe raka dojke v Sloveniji = Social and cultural imagery of breast cancer in Slovenia, Delo Revije, Ljubljana 2007., 85 str., 57 str. ilustr.

Godine 1977. Susan Sontag je objavila iznimno zapažen esej *Illness as Metaphor*, u kojemu ističe kako bolest nije metafora te da je "najzdraviji način da se bude bolestan taj da se očistimo od metaforičkoga mišljenja" o bolesti. Trideset godina poslije, međutim, Mojca Ramšak pokazuje da se maligna bolest dojke među slovenskim ženama i dalje doživljava iracionalno te da postoje društveno konstruirane slike vezane uz bolest slične onima koje je analizirala S. Sontag. One se perpetuiraju zbog niza predrasuda o malignoj bolesti, kao što je ona o neizlječivosti zbog brojnih dugotrajnih neuspješnih tretmana bolesti. Primjerice, maligna se bolest smatra bolešću koja napada fizički poražene, zapretane ljude, ljude koji se ne mogu izraziti i koji potiskuju osjećaje. Ona je krajnji neuspjeh samoizražavanja, ili kako jedna žena u opisu svoje bolesti piše: " U meni je bila oluja, sve sam se vrijeme optuživala da nisam dovoljno dobra i da je to kazna, vjerojatno nisam u životu napravila ništa lijepo pa sad plaćam" (37).

Maligna bolest se, dakle, objašnjava pomoću "krivnje" i "grijeha" bolesnika, ona je "kazna" i "osuda" koju je oboljela osoba prizvala na neki mističan način, zbog svojeg negativnog pogleda na svijet i neuspješnog izražavanja! Takva mistifikacija malignih bolesti, smatra autorica, može imati negativne posljedice na izlječenje kao i na društvenu reintegraciju izlječenih osoba.

Riječ je o dvojezičnoj (engleski-slovenski) studiji slovenske etnologinje i filozofkinje Mojce Ramšak, nastaloj na temelju istraživanja koje je autorica uz pomoć slovenske udruge za borbu protiv raka dojke, Europa Donna, provela 2006. godine. U odnosu spram tisuću upitnika koje je Europa Donna poslala svojim članicama u Sloveniji relativno je mali broj žena (unatoč